

L'ESCOLARITZACIÓ D'ALUMNES IMMIGRANTS ESTRANGERS. EL PUNT DE VISTA DE L'ADMINISTRACIÓ EDUCATIVA CATALANA

Josep M. Paludàries

1. INTRODUCCIÓ

En el marc d'una recerca finançada per la DIGICYT¹ hem analitzat el discurs de l'Administració educativa catalana sobre l'escolarització dels fills dels immigrants estrangers. Ho hem fet a partir de nou entrevistes semiestructurades i d'un nombre limitat de documents elaborats pel Departament d'Ensenyament o per membres significats dels diversos serveis i programes que intervenen directament en l'escolarització d'aquests alumnes.

En aquesta comunicació ens centrarem exclusivament en tres dels aspectes analitzats:

- a) La visió de l'escola com a gent de socialització i reconstrucció nacional.
- b) La política en relació a l'escolarització, la matriculació i al tractament lingüístic d'aquests alumnes. El paper del SEDEC (Servei d'Ensenyament del Català) i del Programa de Compensatòria.

2. L'ESCOLA COM A GENT DE SOCIALITZACIÓ I DE RECONSTRUCCIÓ NACIONAL

L'Administració educativa assumeix conscientment la funció socialitzadora de

1. L'equip de recerca està format per J. L. Alegret, X. Besalú, T. Cabruja, A. Gifreu, S. Marquès i J. M. Paludàries; i el projecte du per títol: "L'escolarització de la població infantil immigrant com a model d'assimilació i integració cultural".

l'escola en tant que institució configurada específicament per garantir la reproducció social i cultural de la societat i creu, a més, que aconsegueix aquesta funció amb una gran eficàcia:

Encara que no vulguem, en dissenyar o prioritzar determinades actuacions, ho fem a partir d'unes bases culturals. En la pràctica el sistema educatiu està defensant una manera d'entendre la vida, una manera de relacionar-se amb els altres...

S'idealitza el paper de l'escola, la bondat de la seva intervenció, en contrast amb el que passa fora d'ella. La societat, les famílies, són generadores de conflictes; l'escola en viu al marge, voluntàriament al marge, i lamenta que la societat no adopti els paràmetres escolars amb els quals seria evitable aquesta conflictitat:

Si la societat es fixés en el que fan els nens al pati i a l'aula no hi hauria cap problema; som els adults els qui ens compliquem la vida.

Per altra banda, si tots els Estats i nacions veuen en l'escola un instrument inestimable per reforçar o crear la identitat nacional, això s'accentua a Catalunya. No solament perquè el poder polític està mancat d'altres instruments i aparells per assolir aquests propòsits, sinó també perquè la identitat nacional catalana es fa descansar més en factors culturals que en factors racials i territorials. És per aquests motius que es parla d'*un model català d'ensenyament*.

La llengua es considera l'element fonamental de la construcció de la nació, tant pel seu valor simbòlic com per la funció aglutinadora/diferenciadora que aconsegueix. D'aquí la importància política del procés de normalització lingüística:

La llengua catalana, element fonamental de la formació de Catalunya, ha estat sempre la seva llengua pròpia, com a instrument natural de comunicació i com a expressió i símbol d'una unitat cultural de profundes arrels històriques [...] que tots els ciutadans assumeixin la recuperació de la llengua catalana com un dels factors fonamentals de la reconstrucció de Catalunya.²

Catalanitzar l'ensenyament significa no solament educar en català, sinó educar des d'una perspectiva catalana, fer una escola catalana en llengua i continguts:

Si volen viure a Catalunya, han d'assumir la cultura catalana, han d'integrar-se en el país. Aquest és l'objectiu d'Ensenyament i aquest és l'objectiu que hauriem d'aconseguir si volem tenir uns ciutadans socialment adaptats.

3. ESCOLARITZACIÓ, MATRICULACIÓ I TRACTAMENT LINGÜÍSTIC DELS ALUMNES IMMIGRANTS ESTRANGERS

2. Llei de Normalització Lingüística, aprovada el 1983 pel Parlament de Catalunya.

l'Administració educativa és absolutament favorable a l'escolarització dels alumnes immigrants estrangers. Aquest es considera un objectiu prioritari i indiscutible en relació a aquests alumnes. Cap mena de trava, sigui jurídica, sigui burocràtica, no hauria d'impedir-ho:

Pel sol fet de ser nen i de viure aquí, tingui o no tingui la documentació en regla, nosaltres tenim l'obligació d'escolaritzar-lo. El procés de matriculació és exactament el mateix que se segueix amb qualsevol altre nen o nena. L'objectiu fonamental és que tots els alumnes, sigui quina sigui llur situació, estiguin escolaritzats i ben escolaritzats.

Sembla perfectament demostrat, per altra banda, que hi ha una política oficial relativa a la matriculació d'aquests alumnes i que consisteix en repartir-los, si és possible, per totes les escoles (públiques i privades concertades) de la zona per tal d'evitar que es concentrin en una escola determinada:

Procurem que els nens estrangers es distribueixin equitativament per totes les escoles del municipi per tal d'evitar les concentracions, la formació de ghettos. L'experiència ens diu que sempre que s'acumulen situacions semblants en un mateix centre, aquell centre queda etiquetat. No pot ser que una escola es converteixi en l'escola d'un grup determinat. En una escola amb percentatges alts d'immigrants la integració es fa molt més difícil.

En canvi, sembla absolutament descartada la possibilitat de crear aules-pont en els primers moments de l'escolarització d'aquests alumnes per tal de preparar-los, durant un període limitat de temps, per incorporar-se a les escoles ordinàries:

Avui per avui, el criteri del Departament és el de no fer aules prèvies o aules-pont per a aquest tipus d'alumnes, tal com es va fer amb els gitanos.

La qüestió lingüística esdevé la qüestió prioritària en l'escolarització d'aquests alumnes del punt de vista de l'Administració educativa; gairebé, diríem, l'únic problema:

"La qüestió lingüística és prioritària: el primer que han de fer és aprendre la llengua. Si són emigrants i coneixen la llengua, no hi ha absolutament cap problema: s'integren a l'aula, aprenen el currículum..."

La catalanització de l'ensenyament constitueix l'eix primer de la política educativa dels governs de Catalunya des de l'aprovació de l'Estatut (1979), tant a nivell de discurs com de recursos. En l'àmbit normatiu, la Llei de Normalització Lingüística (1983) ho expressa així:

El català, com a llengua pròpia de Catalunya, ho és també de l'ensenyament en tots els nivells educatius. Tots els infants de Catalunya, qualsevol que sigui llur llengua habitual en iniciar l'ensenyament, han de poder utilitzar normalment i correctament el

català i el castellà, al final dels estudis bàsics. Els centres d'ensenyament han de fer de la llengua catalana vehicle d'expressió normal.

Un dels instruments més significats per introduir i fer realitat aquesta política és el Servei d'Ensenyament del Català (SEDEC). L'existència d'aquest servei, que té una consideració rellevant i diferenciada dins del Departament d'Ensenyament, nascut pensant en els alumnes castellano-parlants, constitueix un fet singular. De no haver existit amb anterioritat, probablement no s'hauria creat per a atendre els immigrants estrangers; però, en preexistir, ha estat un dels instruments amb més incidència en l'escolarització d'aquests alumnes:

L'aspecte de l'educació intercultural no ha de fer trontollar res del que ha anat fent possible l'escola catalana en llengua i continguts per a tots els alumnes, practicada aquests darrers deu anys.³

El tractament lingüístic dels alumnes immigrants estrangers és diferent segons que s'incorporin als 3-6 anys o a partir dels sis anys. En el primer cas s'aplica el Programa d'Immersion Lingüística, que caracteritza pel fet que la llengua de relació i d'instrucció a l'escola és diferent de la llengua familiar dels alumnes:

Tots els nens de fora del territori català o estrangers reben el mateix tracte d'immersió.

El Programa d'Incorporació Tardana, en canvi, va dirigit als alumnes que inicien la seva escolaritat amb sis o menys anys, ja que es considera que la situació és qualitativament diferent a la dels nens i nenes més petits. L'atenció a aquests alumnes és específica i individualitzada i, sovint, es fa separant-lo del grup-classe:

En relació als nens que arriben a segon o tercer d'EGB amb mancança forta de llengua, comencen per l'expressió i la comprensió. Primer se'ls dóna suport de llengua oral mitjançant el mestre tutor o el mestre de suport. El suport és de 3 hores a la setmana, traient el nen fora de l'aula i, a mig curs, ja pot integrar-se a l'aula.

Aquesta atenció individualitzada, que també és duta a terme, en algunes escoles, pel mestre d'Educació Especial, darrerament s'ha encomanat a una nova figura, l'auxiliar de conversa.

Pel que fa a la llengua materna, es fa una valoració positiva del seu manteniment i desenvolupament en abstracte, però, en la pràctica, l'Administració no hi ha destinat cap recurs, ni ha pres cap mena d'iniciativa:

En els esquemes de la Generalitat, no hi entra el tractament de la llengua materna dels estrangers. El manteniment de la llengua materna és important i facilita un integració més tranquil·la i segura al país. Ara, això, a curt termini, no és previsible.

3. ARENAS, J. «Inmigración y escuela, planteamiento catalán». A: SIGUAN, M. La escuela y la migración en la Europa de los 90. Barcelona: Ed. Horsori, 1992, p. 61-68.

4. EL SERVEI D'ENSENYAMENT DEL CATALÀ (SEDEC) I EL PROGRAMA DE COMPENSATÒRIA

L'Administració educativa afirma que les escoles estan suficientment dotades de recursos humans i materials per fer front al repte que suposa la presència d'alumnes immigrants estrangers. Però feta aquesta declaració de principis, la realitat és que, gairebé en tots els casos, hi ha una intervenció dels seus Serveis i Programes especialitzats, d'entre els que destaquen el SEDEC i Compensatòria.

Per al SEDEC un alumne immigrant estranger és simplement un alumne no catalano-parlant; se'l tractarà, doncs, del punt de vista lingüístic, exclusivament:

En el cas dels fills dels immigrants, que són uns alumnes amb unes característiques i unes circumstàncies realment diferents, pensem que no ha de ser diferent a una altra persona que vingui de fora de l'àmbit català. El SEDEC hi és per veure com s'incorporen aquests alumnes a la llengua catalana; la marginació la porta el Programa de Compensatòria.

Hi ha, doncs, una certa especialització i una mirada esbiaixada sobre l'objecte alumne immigrant estranger. Si el SEDEC el veu del prisma del dèficit lingüístic, Compensatòria el tracta del punt de vista de la marginació. De fet, inicialment, el Programa de Compensatòria era una Programa per a "marginats socials". Més endavant va ser per a "alumnes amb risc de marginació", i ara voldria ser un Programa "d'atenció a la diversitat social i cultural". L'objecte primer de Compensatòria foren els gitanos, però la realitat social ha portat que es convertís, en la pràctica, en un Programa per a alumnes immigrants estrangers del Tercer Món:

L'actuació va adreçada a aquells alumnes que tenen dificultats per seguir els ritmes d'aprenentatge, motivades per l'entorn social i cultural. El nostre Programa no és un Programa d'immigrants: el que diem és que els col·lectius majoritaris són els magribins i els gitanos. El que passa és que avui dia el tema que preocupa més al Departament és el dels alumnes estrangers del Tercer Món: als gitanos ja ens hi hem acostumat.

Els programes que desenvolupa el SEDEC en relació als alumnes immigrants estrangers són fonamentalment dos: la immersió lingüística i el tractament didàctic dels alumnes d'incorporació tardana.

I les tasques del Programa de Compensatòria són també fonamentalment dos: el recolzament als alumnes i l'assessorament als mestres. Recolzar els alumnes significa vetllar per llur escolarització, atendre'ls individualment si convé i garantir-li uns ajuts econòmics mínims, si s'han esgotat les vies ordinàries (menjador, llibres, materials didàctics, sortides...).

Assessorar els mestres significa col·laborar en la planificació de l'atenció que cal donar a aquests alumnes; oferir-los materials per conèixer la cultura d'origen dels alumnes immigrants estrangers i per reforçar els aprenentatges instrumentals; influir en l'escola com a unitat que intervé com a tal en la socialització dels alumnes; i formar els mestres pel que fa a l'atenció educativa de la diversitat actual.

Nosaltres no atenem nens, atenem escoles. L'actuació de Compensatòria va aconseguint canvis, que hi hagi una actitud positiva per adaptar l'escola i que tots els canvis que es facin siguin per a tots els alumnes, no només per als nou-arribats. Que l'escola s'adapti a l'alumne i no l'alumne al mestre, i que es tingui en compte la seva diversitat, això ho estem aconseguint.

5. ALGUNES CONCLUSIONS

- a) L'Administració educativa catalana ha elaborat un discurs coherent i matisat entorn de l'escolarització dels alumnes immigrants estrangers i, per tant, du a terme una política determinada.
- b) El discurs de l'Administració educativa catalana és un discurs eminentment pedagògic, expressament al marge dels aspectes sociopolítics i econòmics que intervenen en el fenomen.
- c) L'alumne immigrant estranger, com a tal categoria, no existeix per a l'Administració educativa. Segons quin sigui el servei o programa, hi ha alumnes amb dèficit lingüístic, alumnes amb dificultats d'aprenentatge o bé alumnes amb risc de marginació.
- d) El Programa de Compensatòria és, a parer nostre, el més sensible al fenomen de la immigració i de la diversitat cultural i és, a més, el que ha anat construint un discurs més elaborat sobre la interculturalitat. És, per altra banda, un programa sense reconeixement oficial i en risc de desmantellament.
- e) El procés de normalització lingüística, pensat originàriament per als alumnes castellano-parlants, ha fet que Catalunya disposés d'uns programes, d'uns professionals i d'uns recursos que han contribuït eficaçment a l'aprenentatge de la llengua vehicular de l'ensenyament, el català, per part dels alumnes immigrants estrangers.
- f) És absolutament impresentable que, vista la sensibilitat del govern català per les qüestions lingüístiques, a hores d'ara no hi hagi un tractament adequat de les llengües d'origen dels alumnes immigrants estrangers dins del sistema educatiu català.